

zachovanou - starší pískovcovou mariánskou sochou z vybavení církevních objektů na Bogenbergu. Tato otázka zůstává otevřena až do spolehlivého zjištění, odkdy se stala v Bogenbergu poutní sochou dodnes uctívaná Panna Marie v naději.

Bogenberg se zjištěním existence tamního poutního odznaku řadí k ostatním místům, kde byly prodávány tyto drobné devocionální poutníky. Takovým nejbližším bavorským místem bylo například Řezno, odkud se zachovaly nejen poutní odznaky, ale i forma k jejich odlévání.¹⁷⁾

Bez zajímavosti také není, kde byl poutní odznak z Bogenbergu nalezen. Prvá zpráva o jeho existenci je zaznamenána v inventáři psaném pomocníkem architekta Josefa Mockra architektem Antonínem Cechnerem (1857 - 1942), který působil až do vysokého věku jako stavební poradce ve správním výboru hradu Karlštejna. V zápisu čteme „*Aplika olověná s Madonou ve svatozáří, naznačeného tvaru. Fiála nad oslím hrbetem ulomená, chybí*“, připojeny jsou rozměry a perokresba.¹⁸⁾ Doba a místo nálezů, ani okolnosti, za kterých byl nalezen, nejsou uvedeny. Lze předpokládat, že je Cechner neznal. Odznak byl nejspíše objeven při radikálních puristických přestavbách hradu probíhajících od roku 1887 do počátku 20. století.

Kdo přinesl odznak z Bogenbergu na Karlštejn nebo komu patřil, se již nedozvíme. Přesto zůstává vzácnou realitou dokládající kromě jiného směry poutních cest v Evropě.

POZNÁMKY

- 1) K. Köster, *Mittelalterliche Pilgerzeichen*. In: *Wallfahrt kennt keine Grenzen*. München-Zürich 1984, s. 215 - 17.
- 2) D. Stará, *Cín. Z dějin českého konvářství*. Praha 1972, s. 12, vyobr. 1.
- 3) D. Stará, *K českým středověkým poutním odznakům*. *Časopis Národního muzea v Praze - řada historická* 157, 1988, s. 140 - 148.
- 4) J. Bláha, *Nález poutního odznaku sv. Mikuláše v Olomouci*. In: *Sborník příspěvků k 70. narozeninám dr. Václava Buriana*, Olomouc 1991. (Xerox - Památkový ústav, Olomouc.); J. Bláha, *Církevní a laická společnost v Olomouci v některých projevech středověké hmotné kultury*. In: *Archaeologia historica* 21, 1996, s. 178 (12).
- 5) Z. Dragoun, *Poutní odznak z Kolína nad Rýnem z výzkumu v Rybné ulici na Starém Městě pražském*. *Archaeologia historica* 20, 1995, s. 491 - 495.
- 6) V. Hrubý, J. Sigl, *Poutní odznak s vyobrazením sv. Stanislava z výzkumu v Hradci Králové*. *Archaeologia historica* 21, 1996, s. 7 - 15.
- 7) J. Bláha, *Komunikace, topografie a importy ve středověku a raném novověku (7.-17. století) na území města Olomouce*. In: *Archaeologia historica* 23, 1998, s. 152 - 153.
- 8) T. Velínský, *K nálezům středověkých poutních odznaků v českých zemích*. In: *Archaeologia historica* 23, 1998, s. 435 - 455.
- 9) Karlštejn, inv. č. KA 1 459, v. 65 mm, š. 43 mm, hmotnost 13,10 g. Stav: křížová kytice na vrcholu oblouku je odlomena a chybí; jeden krab odlomen a chybí, další deformován.
- 10) R. Reichhart, H. Neueder, *Das Kreis - und Heimatmuseum auf dem Bogenberg*. Straubing - Bogen 1992, s. 19.
- 11) Analýza byla provedena v laboratoři PCS s.r.o., Praha, pomocí spektrometru X-Met 920 finské firmy Metorex. Jako detektor byla použita sonda SSPS2 s polovodičovým detektorem Si (Li) chlazeným tekutým dusíkem a s budícím zařízením od radionuklidů kadmia a americia. Za provedení analýzy děkuji Ing. Pavlu Roubíčkovi.
- 12) Ottův slovník naučný. 4. díl, Praha 1891, s. 240; Z. Fiala, *Přemyslovské Čechy*. Praha 1965, s. 27.
- 13) *Ratisbona sacra. Das Bistum Regensburg im Mittelalter*. München - Zürich 1989, s. 211 - 215; Brems F. J., *Wir sind unterwegs... 500 bayerische Marienwallfahrtsorte*. St. Ottilien 1992, s. 218 - 219.
- 14) *Pfarr- und Wallfahrtskirche Bogenberg*, s. 1. et d.
- 15) Tamtéž.
- 16) V. Štajnochr, *Die wundertätige Maria. Mariendarstellungen aus europäischen Wallfahrtsorten*. Sandl 1995, s. 63.
- 17) *Martin Luther und die Reformation in Deutschland*. Frankfurt a. M. 1983, s. 72, Kat. Nr. 83 (Katalog d. Germ. Nationalmus., Nürnberg).

18) Inventární kniha, inv. č. Ka 4635/K 482, nestránkována, položky nečíslovány.

EIN MITTELALTERLICHES PILGERZEICHEN VON BOGENBERG (NIEDERBAYERN)

In der vor kurzem neueröffneten Schatzkammer auf dem Karlstein (Karlštejn) befindet sich unter den ausgestellten liturgischen Gegenständen eine bisher unbekannte Devotionalie, welche bislang keine Aufmerksamkeit in der Forschung gefunden hat. Die durchbrochene metallene Plakette ist von rechteckiger Form und hat an beiden Seitenrändern je zwei Ösen. Sie ist als spätgotischer Bogen ausgebildet, der von schmalen gebundenen Säulen getragen und oben von Fialen bekrönt wird. Unter dem Bogen steht eine gekrönte Madonna. Auf ihrem rechten Arm sitzt ein unbekleidetes Jesuskind mit Kreuznimbus am Kopfe. Zu Füßen der Heiligen befinden sich an beiden Seiten je ein heraldisches Wappen: das Linke zeigt drei Bogen mit Sehnen - ursprünglichen Wappen der Familie Bogen (ab Arco), das Rechte trägt ein Rautenmotiv. Am unteren Rand der Plakette befindet sich die Reliefschrift *POGEN*, die ein Hinweis auf den bayerischen Wallfahrtsort Bogenberg gibt, mit dem dieses Pilgerzeichen verbunden ist.

Der Gesamtcharakter der Devotionalie, einschliesslich der Inschrift, entspricht spätmittelalterlichen Gepflogenheiten. Die Andeutung von Stileigentümlichkeiten an den architektonischen Elementen und an der Madonna erlauben uns, die Zeit der Herstellung auf das zweite Zehntel des 16. Jahrhunderts zu präzisieren, vorausgesetzt dass Bayern das Herkunftsland ist.

Heute führen die Wallfahrten nach Bogenberg zu der stehenden Sandsteinstatue einer Maria in der Hoffnung aus den Jahren 1400-1410. Seit wann diese Statue als Gnadenbild verehrt wird, wissen wir nicht genau, doch ist ihre Existenz am Bogenberg im 17. Jahrhundert durch eine Nachricht belegt.

Das Pilgerabzeichen von Bogenberg stellt eine uns unbekannte spätgotische Madonna mit dem Jesuskind dar und wir können annehmen, dass es sich dabei um einen Nachweis über das Vorhandensein der verehrten Statue von Bogenberg vom Anfang des 16. Jahrhundert handelt. Es bleibt die Frage offen, ob dieses spätgotische Standbild der älteren Maria in der Hoffnung von 1400-1410 als Gnadenbild zeitlich nicht zuvorgekommen ist. Diese Frage bleibt offen bis eindeutig festgestellt ist, seit wann die Maria in der Hoffnung in Bogenberg als Gnadenbild bis heute verehrt wird.

ABBILDUNGEN

Abb. 1 : *Pilgerzeichen von Bogenberg, Niederbayern, H. 65 mm, Avers (Foto J. Kutová).*

Abb. 2 : *Pilgerzeichen von Bogenberg, Niederbayern, H. 65 mm, Revers (Foto J. Kutová).*

Abb. 3 : *Eintragung und Zeichnung im Inventar der Burg Karlstein (Foto H. Floriánová, 1999).*

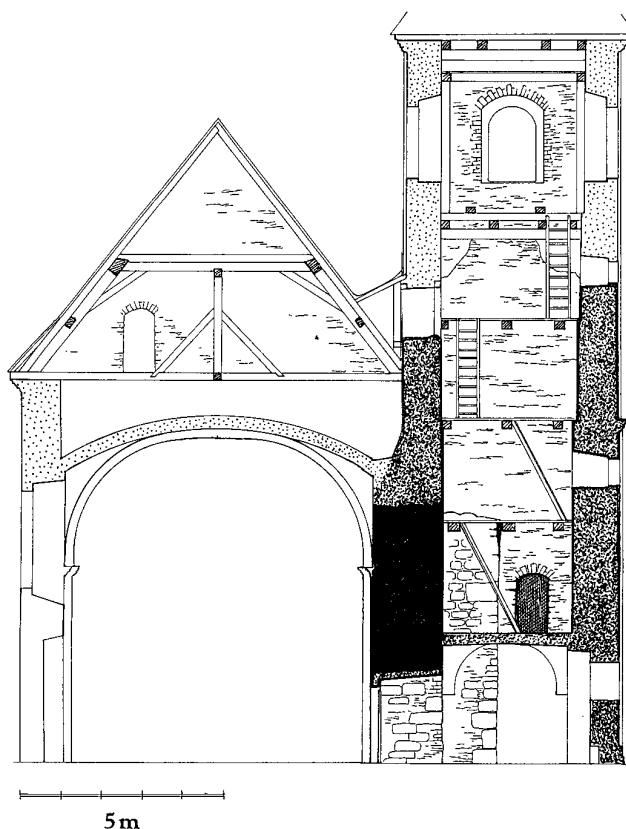
(Übersetzung: D. Stará)

K NEJSTARŠÍ STAVEBNÍ FÁZI KOSTELA SV. PROKOPA V LESTKOVĚ ZDENĚK PROCHÁZKA

Kostel sv. Prokopa v Lestkově (okr. Tachov) je v odborné literatuře popisován jako výrazné dílo českého baroka, dokončené v roce 1740 (Poche a kol., 1978, 222). Svatyně

Obr. 1: Kostel sv. Prokopa v Lestkově. Pohled z lodi na vítězný oblouk a presbytář (všechny fotografie a schematické kresby autor, 1998).

Obr. 3: Kostel sv. Prokopa v Lestkově. Rez a - b černě označeno předpokládané románské zdivo, hustě tečkována starší barokní fáze, řídce tečkována mladší barokní fáze.

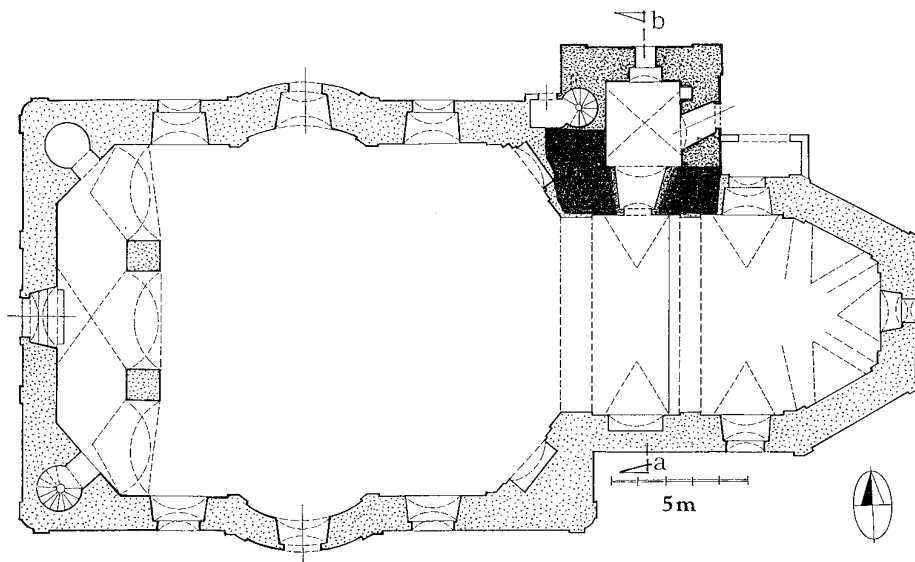
s rozměrnou lodí, charakterizovanou vypouklými středy bočních stěn a doplněnou polygonálním presbytářem s věží, je od roku 1993, kdy se zřítíl krov lodi, volně přístupnou zříceninou (Procházka, 1998, 71, 75). Zatímco presbytář je dosud chráněn rozpadající se střechou, prostor lodi pomalu zarůstá křovinami a travou (obr. 1, 2).

Povrchovým průzkumem stavby v roce 1998 bylo zjištěno, že v baroku vybudovaná kostelní věž obsahuje zdivo starší stavby, jejíž stáří můžeme s velkou pravděpodobností klást do 1. poloviny 13. stol. (obr. 3, 4, 5).

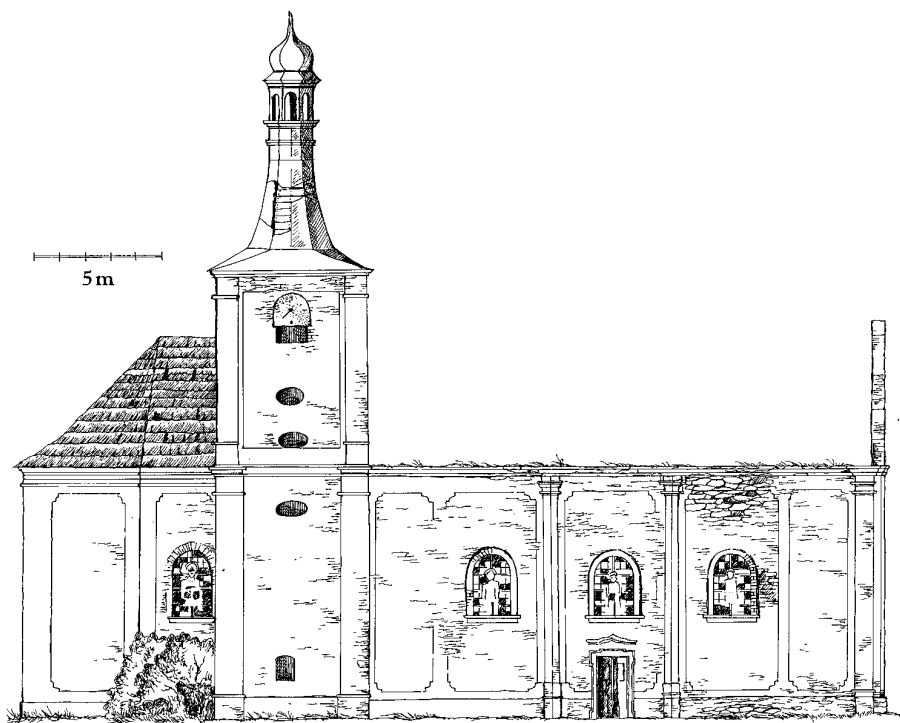
Ze starého kostela zůstalo zachováno severovýchodní nároží lodi armované rozměrnými žulovými kvádry a část severní zdi presbytáře. Zdivo presbyteria je sestaveno z hrubě přitesaných kvádrů sestavených do poměrně pravidelně kladených vrstev (obr. 6). Z fragmentu zdiva, dosahujícího výšky cca 6 m a 4 m viditelné šířky, není možné zjistit půdorysnou podobu bývalého závěru, který byl pravděpodobně pravoúhlý. Z románské, případně raně gotické stavby, se zachovaly ještě další drobné arte-

Obr. 2: Kostel sv. Prokopa v Lestkově. Pohled z věže do interiéru zřícené lodi.

Obr. 4: Kostel sv. Prokopa v Lestkově. Černě označeno předpokládané románské zdivo, hustě tečkována starší barokní fáze, řídce tečkována mladší barokní fáze (zaměření autor, 1998)

Obr. 5: Kostel sv. Prokopa v Lestkově. Pohled na současný stav severní fasády.

fakty. Jedná se především o dva opracované kamenné kvádry s rytými symboly. První z nich je druhotně zasazen v severozápadním nároží věže, obrazec na něm vyrytý připomíná svým tvarem kříž (obr. 7a). Druhý kamenný blok s rytým symbolem je rovněž recentně zasazen v pilastru presbytáře při vstupu do sakristie (obr. 7b). Oba kvádry obsahují na lici straně zbytky vápenného nátěru. Další hladce opracované kvádry s nabíleným povrchem jsou rozptýleny i ve zdivu lodi (obr. 9). Vlastní zdivo lodi sakristie a věže, vybudované z lomového kamene promíseného cihlami, je již veskrze barokní.

První historické zmínky o Lestkově se vztahují k roku 1257. Z tohoto období pochází listina podepsaná přímo na

Lestkově jeho majitelem Ratmírem z Krasíkova - Švamberka, který zastával významnou funkci purkrabího na královském hradu Přimdě (Novobilský, Rožmberský, 1997, 4). V této době existovalo již v Lestkově feudální sídlo, jehož součástí byl i již zmíněný panský kostelík. Připomeňme jen, že s osobou Ratmírova otce, rovněž Ratmíra, který se psal po nepřiliš vzdáleném Skviřině, je spojováno založení románského kostelíka v této obci (Mencl, Benešová, Soukupová, 1978, 49), (Procházka, Úlovec, 1990, 135 - 137). Také v Domaslavi, vzdálené od Lestkova sotva 3 km, stával románský kostelík, jehož rozebrané kvádříkové zdivo bylo použito při stavbě barokního kostela (Procházka, 1998, 40).

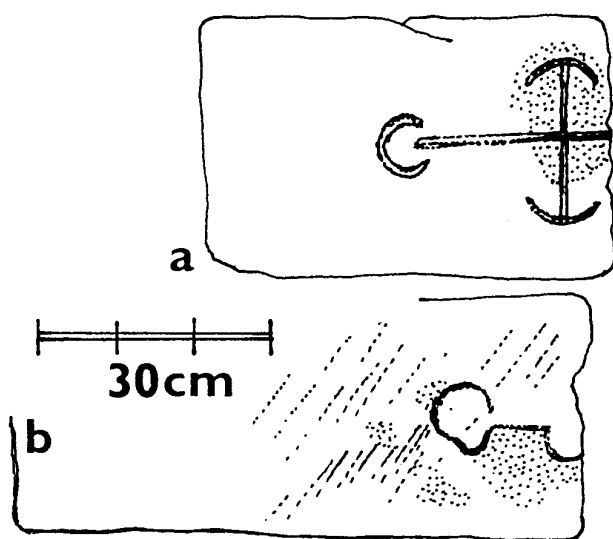
Švamberkové z lestkovské větve, kteří měli ve vsi své sídlo, se o podací právo ke zdejšímu kostelu dělili s příslušníky hlavní linie rodu, jejíž členové sídlili na blízkém Švamberku. Nejstarší historická zmínka o lestkovském kostele se vztahuje k roku 1375, kdy část kostelního podací vlastnil Ratmír, syn Neostupa z Lestkova pocházející z lestkovské větve Švamberků (Sedláček, 1905, 57). Po vymření lestkovské větve přešlo městečko i s částí patronátních práv na hlavní linii rodu. V roce 1426 vlastnil již nedělené podací právo ke kostelu Hynek Krušina ze Švamberka (Sedláček, 1905, 57). Po připojení Lestkova k panství hradu Švamberku zájem vrchnosti o kostel citelně opadl a zdejší švamberské sídlo se postupně změnilo v hospodářský dvůr s obydlím švamberského správce.

Ještě na mapě Lestkova z roku 1793 je uzavřený areál vrchnostenského dvora dobře patrný (obr. 8). Dvůr, položený v těsné blízkosti kostela, podporuje domněnku, že také v Lestkově bylo původní panské sídlo úzce vázáno na starý vlastnický kostelík.

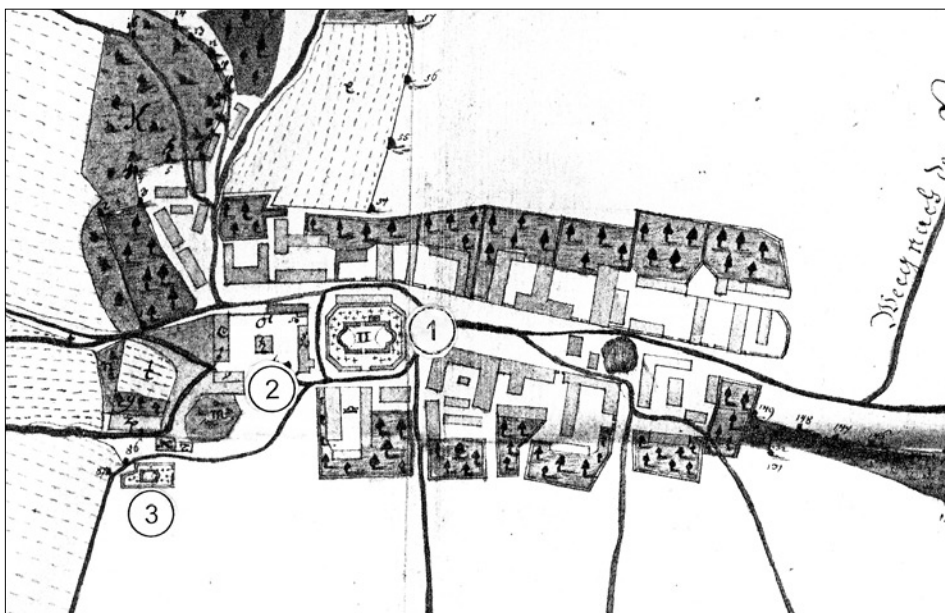
Z neklidného 17. stol. se dochovaly dvě zprávy o havarijním stavu kostela. V roce 1647 nechal údajně zdejší farář a pozdější tachovský vikář Kašpar Haas kostel strhnout (Lenz, 1931, 94). Stalo se tak patrně proto, že na místě kostela, který hrozil zřícením, měl být vystavěn kostel nový. K rozsáhlejší přestavbě kostela ale pravděpodobně nedošlo, protože v roce 1682 se tachovský vikář obrátil na arcibiskupskou konzistoř se zprávou, že v důsledku nedostatku

Obr. 6: Kostel sv. Prokopa v Lestkově. První patro věže, zdivo presbytáře románského kostela sestavené z nepravdělně opracovaných kvádrů.

Obr. 7: Kostel sv. Prokopa v Lestkově. Kamenné kvádry s rytými symboly, zasazené druhotně ve zdivu barokní stavby.

Obr. 8: Kolorovaná mapa Lestkova z roku 1793 uložená v SOA Plzeň pobočka Klatovy, fond velkostatek Bezdrůžice, sign. K 7. Popis k plánu: č. 1 kostel sv. Prokopa, č. 2 areál hospodářského dvora, na jehož místě stávala tvrz, č. 3 hřbitovní kaple sv. Jana Křtitele.

Obr. 9: Kostel sv. Prokopa v Lestkově. Hladce opracované kvádry s obílenou plochou zasazené druhotně ve zdivu lodi, které patrně pocházejí ze starší románské stavby.

finančních prostředků se kostely v Erpužicích, Lestkově a Domaslavi mění ve zříceniny (Lenz, 1931, 78 - 80). Patrně ještě před koncem 17. stol. byl kostel provizorně opraven a rozšířen o hranolovou věž. Stará a častými opravami

poznávaná svatyně ale rozvíjejícímu se městečku zakrátko nestačila. Proto bylo započato s radikální přestavbou kostela, při které byla odstraněna starší stavba, z níž zůstala zachována pouze spodní část raně barokní věže obsahující fragment prastarého kostelíka. Tato zásadní barokní přestavba je literaturou kladena, jak již bylo předesláno, do roku 1740.

Objevem pozůstatků románského kostela v Lestkově opět vzrostl historický význam lokality, která hrála důležitou úlohu v dějinách krajiny rozkládající se mezi Planou a Bezdrůžicemi. Současný stav zříceného kostela přímo vybízí k záchrannému archeologickému výzkumu, který by odhalil půdorys a osvětlil dataci, určení formy i výzdoby

starého kostela založeného prvními Švamberky.

LITERATURA

- Lenz, O. 1931: Geschichte des Weseritzer Ländchens und Herren von Schwanberg und Guttstein bis nach dem 30 jährigen Kriege, Brno. Použit strojopisný překlad V. Kutthana uložený na OÚ v Konstantinových Lázních.
- Mencl, V., Benešová, K., Soukupová, H. 1978: Předrománská a románská architektura v západních Čechách, Plzeň.
- Novobilský, M., Rožmberský, P. 1997: Hrad Krasíkov neboli Švamberk, Plzeň.
- Procházka, Z., Úlovec, J. 1990: Hrady, zámky a tvrze okresu Tachov 2, Tachov.
- Procházka, Z. 1998: Konstantinovy Lázně, Bezručice a okolí, historicko-turistický průvodce č. 10, Domažlice.
- Poche, E. a kol. 1978: Umělecké památky Čech 2, Praha.
- Sedláček, A. 1905: Hrady, zámky a tvrze království českého XIII, Praha.

ZUR ÄLTESTEN BAUPHASE DER KIRCHE DES HL. PROKOP IN LESTKOV

Die Kirche des hl. Prokop in der westböhmisches Gemeinde Lestkov, Bezirk Tachov (Leskau, Bez. Tachau) hielt man bis unlängst für einen Barockneubau aus dem J. 1740. Erst bei einer Oberflächenforschung entdeckte man 1998 im Inneren des Kirchturms Teile des Presbyteriumsmauerwerks und einer Schiffsecke einer älteren, kleinen, wahrscheinlich noch romanischen Kirche. Ihr nicht verputztes Mauerwerk aus grob behauenen Quadern unterscheidet sich gründlich vom barocken Mauerwerk übriger Kirchenteile. Den Bau einer alten Eigentumskirche mag man logisch mit dem naheliegenden Sitz der ältesten Herren von Schwanberg verbinden, wo 1257 der Besitzer von Lestkov Ratmír von Krasíkov-Schwanberg eine erhaltene Urkunde signierte. Mit jenem bedeutenden westböhmisches Feudalen, bzw. mit seinem Vater mag auch die Errichtung der ältesten Leskauer Kirche verbunden worden sein.

ABBILDUNGEN

- Abb. 1: Lestkov, Kirche des hl. Prokop. Blick vom Kirchenschiff zum Triumfbogen und Presbyterium.
- Abb. 2: Lestkov, Kirche des hl. Prokop. Blick vom Kirchturm ins Innere des eingestürzten Kirchenschiffes.
- Abb. 3: Lestkov, Kirche des hl. Prokop. Schnitt a-b: schwarz - vorausgesetztes romanisches Mauerwerk, dicht punktiert - ältere Barockphase, dünn punktiert - spätere Barockphase.
- Abb. 4: Lestkov, Kirche des hl. Prokop. Schwarz - vorausgesetztes romanisches Mauerwerk, dicht punktiert - ältere Barockphase, dünn punktiert - spätere Barockphase.
- Abb. 5: Lestkov, Kirche des hl. Prokop. Nordfassade, Zustand 1998.
- Abb. 6: Lestkov, Kirche des hl. Prokop. Turm, erstes Stockwerk. Presbyteriumsmauerwerk der romanischen Kirche aus unregelmäßig bearbeiteten Steinquadern.
- Abb. 7: Lestkov, Kirche des hl. Prokop. Sekundär ins Mauerwerk des Barockbaus eingesetzte Steinquader mit gemeißelten Symbolen.
- Abb. 8: Lestkov, kolorierte Karte aus dem J. 1793. Legende zum Plan: Nr. 1 - Kirche des hl. Prokop, Nr. 2 - Areal des Wirtschaftshofes an Stelle der einstigen Feste, Nr. 3 - Friedhofskapelle des hl. Johannes d. T. SOA (Staatliches Regionalarchiv) Pilsen, Zweigstelle Klatovy, Fond velkostatek Bezručice (Großgut Weseritz), Signatur K7.
- Abb. 9: Lestkov, Kirche des hl. Prokop. Offensichtlich vom älteren romanischen Bau stammende glatt bearbeitete, sekundär ins Schiffsmauerwerk eingesetzte Steinquader. (Alle Aufnahmen und Zeichnungen des Autors, 1998).

(Übersetzung: J. Noll)

RANĚ GOTICKÁ PROFILACE KLENEBNÍCH ŽEBER V HLAVNÍ LODI A V PRESBYTERIU MĚSTSKÉHO FARNÍHO KOSTELA V PÍSKU

JAN SOMMER

K charakteristikám zkoumání historických staveb patří, že i ty nejzákladnější odborné přínosy bývají zatíženy chybami, které se potom tradují v umělecko-historické literatuře následujícího období. Základnou pro poznání fondu české historické architektury se staly publikované soupisy památek, které obsahují mimo jiné i velké množství kresběné dokumentace architektonických článků především středověkých kostelů. Tyto nákresy jsou proto dodnes oporou genetických i stylistických rozborů a jsou využívány pro hledání vazeb mezi jednotlivými stavbami. Od té doby již nikdy nebylo soustředěno takové množství pozornosti na vyměřování profilací portálových ostění či klenebních žebér středověkých staveb. Vědomí důležitosti těchto architektonických článků vedlo V. Mencla k vypracování několika souhrnných článků, které dosud slouží pro komparaci a datování architektonických prvků např. na nově prozkoumaných stavbách. V. Mencl zjevně kombinoval nákresy převzaté ze soupisů s výsledky vlastních pozorování. K ilustraci zmíněných článků však profily kreslil od ruky jako typová schémata. Během posledních let jsou občas předkládány dílčí korekce a doplňky dosavadních znalostí typologie architektonických článků. Chybí však platforma pro shromažďování a vyhodnocování doplňované dokumentace.¹⁾ Proto je velmi důležité i postupné publikování precizní dokumentace nově vyhodnocených nebo objevených prvků.²⁾ Stejně užitečná zřejmě jsou i drobná upozornění na jednotlivé zjištěné nepřesnosti v dosavadních publikacích.

Jako příklad významu precizního ověřování dříve publikovaných nákresů architektonických článků může sloužit porovnání skutečné profilace žebér v hlavní lodi a v presbyteriu mariánského kostela v Písku s nákresy v soupisu,³⁾ přebíranými v dalších publikacích.

Písecký městský kostel patří k nejcenějším dokladům raně gotického stavitelství v Čechách a dodnes svědčí o rozkvětu města ve druhé polovině 13. století. Díky tomu, že v soupisu památek byla zakreslena profilace žebér kostela precizní kresbou s připojenými kótami, nevznikly žádné pochybnosti o věrohodnosti (autenticitě) této dokumentace. Nákresy ze soupisu pak přebírala literatura následujících desetiletí, ovšem v různých transformacích, jejichž přesnost byla dána šikovností kopírujícího kreslíře. V. Mencl si povšiml, že v presbyteriu kostela má žebro průřez klasického vejcovce a schematicky jej zakreslil, ale pro jistotu připojil i profil ze soupisu památek.⁴⁾

Chyby prvotních nákresů ze soupisu, které se dosud tradují, vyplývají do jisté míry z hloubky poznání stavebního vývoje samotného objektu a do jisté míry i z obtížné dostupnosti některých částí stavby, především právě kleneb.